

PÁPAI-TARR ÁGNES*

Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elméleti és gyakorlati kérdéséről

büntetéskiszabás – relatíve határozott szankciórendszer – funkciómegosztás – középértékű büntetéskiszabás – individualizáció

Napjainkban a büntetéskiszabás a büntetőjog-tudomány művelői részéről méltánytalanul elhanyagolt terület. Dacára annak, hogy a büntetéskiszabási gyakorlatot folyamatos kritikák érik, és annak ellenére, hogy a helyes büntetéskiszabás a büntetőjog egyik legfontosabb feladata, manapság csak nagyon kevés tudományos írás foglalkozik a büntetéskiszabással és annak elveivel. A helyes büntetéskiszabás pedig kulcsfontosságú kérdése a büntetőjognak, legalább olyan fontos kérdés, mint a bűncselekmény helyes minősítése. A büntetés kiszabásakor kel életre az anyagi jogi diszpozíció mellett a szankció is, a büntetés kiszabásában csúcsosodik ki a büntetőeljárás, és ekkortól kapcsolódik be a folyamatba a büntetés-végrehajtás is. Ebben a pontban összpontosul tehát a tágabb értelemben vett büntetőjog. A büntetés nemének és mértékének helyes megválasztása teljesítheti be a büntetési célokat, és adhat értelmet ennek a tágabb értelemben vett büntetőjognak.

A büntetéskiszabás bonyolult folyamata számos elméleti problémát is felvet. Folyton visszatérő kérdés például, hogy a bíró mit vegyen figyelembe a büntetés helyes nemének és mértékének megválasztásakor. A bűncselekmény súlyával álljon-e arányban, vagy sokkal inkább a bűnelkövető személyéhez igazodjék a büntetés? Mennyire kaphat szabad kezet a bíró a büntetés kiszabásakor, vagy más oldalról, mennyire kötheti meg a törvényhozó a bíró kezét? Olyan alapvető elvi kérdések ezek, melyekre évtizedek óta rendszeresen megtalálja – vagy megtalálni véli – a helyes választ a tudomány, de aztán mégis újra és újra felvetődnek.

E tanulmánynak sem célja, mert nem is lehet a tökéletes büntetéskiszabási módszer mikéntjének meghatározása. Ehelyett arra törekszik, hogy lajstromba vegye

* Dr. Pápai-Tarr Ágnes egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék, ptarragnes@gmail.com.

azokat a tényezőket, amelyek szerepet kaphatnak a helyes büntetéskiszabási elméletek és gyakorlatok meghatározásánál.

Egyetértve azzal, hogy a büntetéskiszabási megfontolásokat, elveket, módszereket időről időre érdemes felülvizsgálni,¹ jelen tanulmányban ezt a felülvizsgálatot is csak részben igyekszem elvégezni, azzal, hogy megvizsgálom a büntetéskiszabást befolyásoló tényezőket, illetve a büntetéskiszabási folyamatot meghatározó feladatmegosztás alakulását.

1. A büntetéskiszabásról általában

A büntetéskiszabás a büntetőeljárás tárgyalási szakaszához kapcsolódik, egészen pontosan a tárgyalási szakasz végén, annak csúcspontján kerül rá sor.² Ebben a drámai pillanatban összontosul az anyagi jogi elvek és az eljárási cselekmények összessége. A tárgyalás során felvett bizonyítékok alapján a bíróság megállapítja, hogy történt-e bűncselekmény, ha igen, akkor melyik tényállásba ütközik a cselekmény. A bíróságnak először egy a múltban megtörtént eseményt kell rekonstruálnia, és meg kell állapítania, hogy az melyik törvényi tényállás szerinti bűncselekményt meríti ki. Ezt követően kell eldöntenie, hogy a cselekményt a vádlott követte-e el, és milyen elkövetői minőségben. Amennyiben a bizonyítási eljárás során ezekre a néha egyáltalán nem könnyű kérdésekre sikerül választ találni, akkor következik a büntetéskiszabás meglehetősen komplex folyamata. Az igazságos büntetés kiszabásának elsődleges alapja tehát a bűncselekmény helyes minősítése. Azonban Baumgarten szerint „[a] bíró, aki a bűnösséget megállapította, feladatának csak egyik és talán nem is a nehezebb részét oldotta meg”.³ A minősítés és a büntetéskiszabás egymástól jól elkülöníthető szakaszát semmiképpen nem cserélhetjük fel, hiszen egyáltalán nem helyeselhető, ha a bíróság először a büntetés mértékét határozza meg, és ehhez igazítja a cselekmény minősítését. Ahogy erre Földvári is rámutat, „nem a büntetés mértéke befolyásolja a cselekmény minősítését, hanem a cselekmény minősítése a büntetés mértékét”.⁴

A helyes minősítés után a bírónak számba kell venni, hogy az adott bűncselekményre milyen büntetési nemek alkalmazását teszi lehetővé a törvény, és az eset összes körülményére tekintettel, mely büntetési nem alkalmazása indokolt és célszerű. A bírónak mérlegelni kell azt is, hogy feltétlenül szükséges-e a büntetési célok eléréséhez a végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása, vagy esetleg szóba jöhet-e a feltételes elítélés valamelyik alakzata, esetleg kiszabható-e valamelyik szabadságvesztést helyettesítő alternatív büntetés. Gondosan mérlegelnie kell továbbá, hogy a célszerűnek vélt büntetési nem milyen tartamban kerüljön kiszabásra, és szabadságvesztés esetén azt milyen fokozatban hajtsák végre. Végül a legújabb

¹ Erre hívja fel a figyelmet az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 17. számú Ajánlása a büntetéskiszabás egyöntetűségére, 5. pont.

² RENDEKI Sándor: *A büntetés kiszabása, enyhítő és súlyosító körülmények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976, 11.

³ BAUMGARTEN Izidor: *A büntetés kimérésének reformjáról*. Budapest, 1904, 18.

⁴ FÖLDVÁRI József: *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 219.

büntetőpolitikai célkitűzések nyomán, a bírónak nem árt figyelembe venni a bűncselekmény sértettjének a szempontjait sem, és amennyiben lehetősége van rá, gondoskodnia kell a sértett kárának a megtérüléséről vagy más módon történő kompenzálásáról is.⁵ Mint látható, sokszínű szempontrendszerrel kell a bírónak szem előtt tartani, osztani, szorozni, súlyozni, miközben kiválasztja azt a büntetést, amely a büntetési céloknak leginkább megfelel.

A bírói büntetéskiszabás nehézségét Földvári nagyon találóan így összegzi: „a bírónak a büntetéskiszabás során mérnie kell a mérhetlent, vagyis az elkövetett bűntett súlyát, az elkövető bűnösségét, a javára és terhére szóló körülményeket, másrészt egy jövőbeli prognózist kell adni arról, hogy az elkövetőnek újabb bűncselekményektől való visszatartásához milyen nemű és mértékű büntetés alkalmazása szükséges”.⁶ Azaz a bíró a feltárt múlt alapján dönt a jelenben, míg a döntését a jövőre tekintettel hozza meg.

A sajtó és a laikus szemlélő a minősítés bonyolult jogi folyamatát általában nem követi. Leegyszerűsítve: a társadalom nagy részét egyáltalán nem érdekli, hogy az elkövető cselekményét lopásnak vagy sikkasztásnak nevezi-e a bíróság, hiszen ez egy jogi kérdés, amibe szakmai kompetencia hiányában nehéz beleszólni. Sokkal inkább foglalkoztatja a közvéleményt az, hogy az elkövető megkapja-e a „méltó” büntetését az elkövetett cselekmény miatt. A büntetéskiszabás az, ami mindig az érdeklődés és kritika kereszttüzében áll. Nagyon sokszor érik vádak a bírói kart a büntetéskiszabási gyakorlata miatt, néha azért, mert a közvélemény szerint túl enyhe a kiszabott büntetés, néha éppen azért, mert túl szigorú, néha meg azért, mert az ország különböző pontjain az egymáshoz hasonló bűncselekményekre adott büntetőjogi válaszok lényeges eltéréseket mutatnak.⁷ De vajon tekinthető-e feltétlenül rossznak a büntetési tétel alsó határához közelítő büntetéskiszabási gyakorlat? Vagy a közvéleményt megnyugtató, szigorú büntetés követi-e leginkább a büntetési célt? Vagy elvárható követelmény-e az azonos minősítésű bűncselekményekre az azonos büntetőjogi válasz? Hol húzódnak a büntetéskiszabási folyamatban a jogalkotó és a jogalkalmazó közötti kompetenciahatárok? Ezekre a kérdésekre igyekszem a továbbiakban választ találni.

2. A túl enyhe büntetés problematikája és megoldása: a középértékes büntetés

Gyakran hallottuk az elmúlt néhány évtized Btk.-t módosító rendelkezéseinek indokolásaként, hogy a bírói büntetéskiszabási gyakorlat túl enyhe, ezért azon mindeképp szigorítani kell, a hatályos anyagi jogi szabályok szigorításán keresztül.⁸

⁵ GÖRGÉNYI Ilona: *Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*. HVG-ORAC, Budapest, 2006, 39–40.

⁶ FÖLDVÁRI: i. m., 189.

⁷ Lásd erről BENCZE Mátyás: A magyarországi büntetéskiszabási gyakorlat kutatásának hipotézise és módszertani kérdései. *Jogelméleti Szemle*, 2005/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/bencze21.html> (2017. 01. 10.).

⁸ Lásd például az 1998. évi LXXXVII. törvény indokolása, a 2001. évi CXXI. törvény indokolása, a 2009. évi LXXX. törvény indokolása, a 2010. évi LVI. törvény indokolása, és nem utolsósorban a 2012. évi C. törvény indokolása.

A bíró mentségére szolgáljon azonban, hogy a büntetéskiszabás során gyakran akár egymásnak ellentmondó elveknek és elvárásoknak is egyszerre kell megfelelnie. Az enyhének tűnő büntetések lehetséges, hogy egyszerűen az adott bűncselekmény típusának és a bűnözés dinamikájának köszönhetően alakulnak így a gyakorlatban, és az adott bűncselekményre kiszabott büntetés éppen így igazságos.

Hazánkban a túl enyhe büntetés kiküszöbölésére szolgáló és – valljuk be őszintén – alkalmatlan eszköz, a középértékes büntetéskiszabás régi-új szabálya. Gyökereit a Csemegi-kódexben, pontosabban annak miniszteri indokolásában találjuk meg. Eszerint, amennyiben sem súlyosító, sem enyhítő körülmények nem forognak fenn, vagy ezek kölcsönösen egymást kielégítik, akkor a *„maximum és a minimum közti középszám képezendi a büntetés alapjául szolgáló időt”*.⁹

A középértékes büntetéskiszabás büntetőjogunkba való újbóli bevezetésének nem titkolt célja az volt, hogy a túlságosan enyhe bírói büntetéskiszabási gyakorlatot szigorítsa.¹⁰ Erre az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel került sor, mely általánosságban is a szigorú hangsúlyozta a büntetőjogban. Majd a megnövekedett börtönpopulációra és arra hivatkozva, hogy a szabadságvesztés csak mint ultima ratio szerepel a büntetési nemek között, a 2003. évi II. törvény újra hatályon kívül helyezte a középértékes büntetéskiszabást, hogy aztán a 2010. évi LVI. törvény újra visszaállítsa, és bekerüljön az új Btk.-ba is. A bevezetése idején tény volt, hogy a büntetéskiszabási gyakorlat jelentősen alatta maradt a törvény szerint kiszabható felső határnak, de a büntetési tétel középértéke sem volt tipikusnak tekinthető. Ezért ebből a jogalkotó arra következtetett, hogy a Különös részi tételkeretek emelése önmagában még nem oldja meg az alacsony büntetéskiszabási gyakorlat problémáját. Ezért egy általános büntetéskiszabást szigorító szabályra volt szükség.¹¹

A középértékes büntetéskiszabás lényege, hogy amikor a bíróság határozott ideig tartó szabadságvesztés büntetést szab ki, akkor a büntetési tétel középértéke az irányadó. Amennyiben a bíróság ettől el kíván térni, indokolási kötelezettség terheli. A büntetési tétel a jogalkotó általános értékelését tükrözi a tényállás alá tartozó magatartásokról és annak elkövetőiről. Elvileg az adott tényállás alá eső minden magatartás értékelhető a büntetési tételen belül. Ez azt jelenti, hogy az adott bűncselekménytípus alá eső legsúlyosabb eset legveszélyesebb elkövetőjének a büntetését is magába foglalja valahol a büntetési tétel felső határa közelében, de ugyanakkor ez fordítva is igaz, vagyis a legenyhébb jogsérelmet okozó cselekmény

⁹ Hivatkozta NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog Általános Rész.* HVG-ORAC, Budapest, 2008, 334 [a továbbiakban: Nagy (2008)].

¹⁰ Mint az 1998. évi LXXXVII. törvény indoklásában olvashatjuk, „...az a cél, hogy a jogalkalmazást a jogalkotó a súlyosabb büntetéskiszabás felé terelje...”

¹¹ Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy a 2010. évi LVI. törvény indoklása szerint a középértékes büntetés újbóli bevezetésének nem kizárólag a szigorítás volt az indoka, hanem a büntetéskiszabás egységesítése és a megfelelő bírói indokolás előmozdítása is. A indoklás szerint: „ez nem jelenti a tételkeret adta lehetőségek negligálását vagy szűkítését, nem teszi a büntetési rendszert abszolúte határozottá, és nem hoz létre büntetéskiszabási kényszerhelyzetet sem. Semmi nem zárja ki azt, hogy a bíróság az egyes körülményeket a saját belátása szerint vesse össze, értékelje. A törvényben tükröződik a jogalkotónak az az elvárása is, hogy a bíróság adjon kimerítő indoklást a tételkeret adta lehetőség kihasználásáról. A törvény rendelkezései nyilvánvalóan nem érintik a jogalkalmazás elvi irányításának a büntetéskiszabási gyakorlat tapasztalatain alapuló megfontolásait.”

elkövetőjének a büntetése a tételkeret alsó határának felel meg. Egyet kell értenünk Györgyi Kálmánnal abban, hogy az már nem a jogalkotótól és nem is a bírótól függ, hogy az adott tényállást kimerítő cselekmények közül a súlyosabbak, vagy enyhébbek, vagy éppen a közepes súlyú esetek fordulnak-e elő leggyakrabban. Ez ugyanis a bűnözés struktúrájától függ.¹² Györgyi a középértékről kritikai élel jegyzi meg, hogy ez a büntetőjogunk egyik legrégebbi, leghaszontalanabb, de újra és újra visszatérő vitatémája.¹³

Anélkül, hogy konkrétan állást foglalnánk a jogintézmény hatékonyságáról¹⁴ vagy éppen működőképtelenségéről, érdemes megjegyezni, hogy a középérték elméleti alapja már a Csemegi-kódex idején is hibás következtetésből indult ki. Hiszen kevésbé életszerű és egyáltalán nem tipikus az olyan büntetőügy, ahol ne lennének súlyosító vagy enyhítő körülmények, vagy azok ténylegesen kioltanak, semlegesítenék egymást. Gondoljunk csak bele abba az életszerű helyzetbe, amikor például az átlagos lopás épphogy csak eléri a bűncselekményi értékhatárt vagy kicsivel haladja meg azt, egyenesen hiba lenne a bíróság részéről a büntetés középértékes meghatározása.

Összességében, ha a bűncselekményt megvalósító életbeli jelenségek tekintetében tipikus eset az enyhébb bűncselekmény elkövetése, akkor a kiszabott büntetés is helyesen az alsó határhoz közelít. Nem tekinthető tehát automatikusan és egyértelműen hibásnak, ha bizonyos bűncselekményi csoportok tekintetében úgy tűnik, hogy általánosan enyhe a büntetéskiszabási gyakorlat.¹⁵ Könnyen lehetséges, hogy ez, figyelemmel a bűncselekmények társadalomra veszélyességére is, így helyes és igazságos. A jogalkotó részéről sokkal inkább hibás döntés a bírót egy olyan szabály alkalmazására kényszeríteni, amely a mérlegelés szabadságát csorbítja, még akkor is, ha ettől a bíró egyébként eltérhet.¹⁶

3. A túlzottan szigorú büntetés kérdése, illetve követelménye

Meg kell-e felelnie a bíróságoknak a társadalom egyre hangosabb követelésének, hogy főként a nagy nyilvánosságot kapó ügyekben szigorú büntetéseket szabjanak ki, kielégítve ezzel a közösség bosszúvágyát? Akkor jár el jól a bíró, ha ezektől a hangoktól függetlenül magát, vagy akkor, ha enged a társadalmi nyomásnak, és a közvéleménynek megfelelő büntetést szab ki?

¹² GYÖRGYI Kálmán: *Büntetések és intézkedések*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984, 278.

¹³ GYÖRGYI: i. m., 274.

¹⁴ Balla Lajos egy tanulmányában rámutat arra, hogy bár az általa vizsgált időszakban a középértékes büntetéskiszabás nem volt hatályban, de az emberölés alapesete kapcsán a bírói gyakorlat a büntetéseket a büntetési tételkeret középértékéből kiindulva határozta meg a befejezett emberölés miatt jogerőre emelkedett ügyekben. A tanulmány bizonyítja azt, hogy a bíróság külön kötelezettség nélkül is alkalmazza ezt a szabályt az arra alkalmas ügycsoportok tekintetében. Lásd részletesen: BALLA Lajos: *A büntetéskiszabási gyakorlat alakulása az emberölés miatt indított büntetőügyekben*. http://debreceniitlotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/buntetesekiszabasemberolesmiatt.pdf (2017. 01. 08.).

¹⁵ Lásd erről a kérdéskörrel KATONA Sándor: A büntetéskiszabásról. *Bírák Lapja*, 1995/1, 19–27.

¹⁶ Ezt a véleményt képviseli többek között KERTÉSZ Imre: Büntetőpolitika – bűnmegelőzés. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2002/4, 23.

Nem új a probléma persze, de az információs társadalomban a hatások is hatványozottan jelentkeznek. Nap mint nap a sajtóban számos hír röppen fel arról, hogy már megint valamilyen szörnyűséget követtek el. Televíziós híradó műsorok legfőbb hírértéke, hogy különös kegyetlenséggel, brutális módon agyonverték valakit, sorozatos emberölések történnek, és hogy még sokkal több legyen a hatás, rablások és más kirívóan súlyos bűncselekmények síró áldozatait szólatatják meg. Ahogy arra Kerecsi nagyon találóan rámutat, a *„bűnözést izgalmas, szórakoztató, sok esetben rémületet okozó történetek színes csokraként kezeli a média, nem is beszélve arról, hogy nem az átlagcselekményt mutatja be, hanem a szenzációt rejtő különlegeset”*.¹⁷

Ennek köszönhetően persze, a közvélekedés egyöntetű abban, hogy a bűnözés mutatóinak növekedéséért a túlságosan enyhe büntetőtörvények, a rendőrök alkalmazatlansága, valamint a bíróságok által kiszabott túlzottan enyhe ítéletek a felelősek. *„Büntessük őket keményebben, akkor rend lesz”* – mondja az utca embere.¹⁸ Ez nem meglepő, hiszen a politika és a média is azt sulykolja a lakosság tudatába, hogy ebben a kérdésben megoldás csakis a jogalkotás és ítélkezés szigorításától várható.¹⁹

Beccaria óta ismert tény azonban, hogy visszatartó ereje nem a büntetések szigorának, hanem azok elkerülhetetlenségének van. Mindig a legkegyetlenebb büntetéseket alkalmazó országokban és századokban történnek a legvéresebb bűntények is.²⁰ Mintha ezt az alapigazságot a jogalkotó is elfelejtette volna, amikor a kormány az új Btk. kodifikációja során egy igen markáns fellépést fogalmazott meg a nemzeti együttműködés programjában. Nevezetesen, hogy a *„jogszabály szigora, a büntetési tételek növelése, az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri alkalmazása, az áldozatok védelme meg fogja fékezni a bűnök elkövetőit és világossá teszi a társadalom minden tagja számára, hogy Magyarország nem a bűnelkövetők paradicsoma”*. A meghirdetett program tehát egyértelműen a szigorítás volt, holott a szigorú büntetőtörvény hatékonysága egyáltalán nem bizonyított. Az európai mércével mérve is szigorú törvényhozásával és szigorú ítélkezési gyakorlatával az USA a világ legveszélyesebb államai közé tartozik, a világ egyik legmagasabb fogvatartotti és bűnözési rátájával.²¹ Hazánkban is tény, hogy hiába rendelkezünk Európa egyik legnagyobb börtönpopulációjával,²² ez mintha nem is látszana a bűnözés volumenén.²³

¹⁷ KERECSI Klára: A büntetés hatásának elemei. In: Büntetőjogi tanulmányok. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 1999, 14.

¹⁸ SIPOS Ferenc: Büntetés – üres fenyegetés? *Glossa Iuridica*, 2012/3, http://www.glossaiuridica.hu/gi1201/bun/gi1201_bun_sipos.pdf (2013. 05. 04.).

¹⁹ NAGY Ferenc: A büntetőjogi szankciórendszer reformja. Büntetések és intézkedések az új Büntető Törvénykönyvben. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2001/2, 3 [a továbbiakban: Nagy (2001)].

²⁰ BECCARIA, Cesare: *A bűnökről és a büntetésekről*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998, 42.

²¹ NAGY (2001): i. m., 3. Lényegre törően mutatja be az USA-beli helyzet visszasságait és a szigorú büntetőpolitika kudarcát KERTÉSZ: i. m., 23–24.

²² Nagy Ferenc szerint az európai országok tekintetében Magyarország egy 5 fokozatú skálán a 4-es kategóriába sorolt, nagyon magas rátájú országok közé tartozik. NAGY Ferenc: Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépességről. *Börtönügyi Szemle*, 2013/1, 13. A statisztikai adatok tükrében a magyarországi büntetésvégrehajtási intézetek túlszűfoltóságának problémáját összefoglalóan mutatja be NAGY Anita: *Szabadulás a büntetés-végrehajtási intézetből*. Bibo Kiadó, Miskolc, 2015, 187–191.

²³ SIPOS: i. m.

A társadalmi érdeklődés középpontjában álló ügyek szigorú büntetéseiének igazságossága és hatékonysága ma is megkérdőjeleződni látszik. Nagy a nyomás a bírón, aki igyekszik megfelelni a társadalmi és a törvényi elvárásoknak is. Az teljesen egyértelmű, hogy minden ügyre kiterjedő, általános szigor a bírótól nem várható el, hiszen minden ügy más és más, és minden elkövető is más, és a bíró feladata nem az, hogy gépként alkalmazza a büntetőjogot. A nyugat-európai társadalmakban már rájöttek arra, hogy a szigor, nevezetesen a végrehajtandó szabadságvesztések gyakori alkalmazása meglehetősen költséges és igen csekély eredményt hoz.²⁴ Ezért Európa legtöbb országában – természetesen hazánkban is –már régen megindult a szabadságvesztést helyettesítő új eszközök keresése a büntetőjogokban.

A büntetési célok közül a generális prevenciót leginkább az a biztos tudat szolgál(hat)ja, hogy minden bűncselekmény elkövetője megkapja a tett súlyával arányos büntetését, és ez a büntetés elkerülhetetlen, de nem feltétlenül szigorú. De vajon maradéktalanul fennáll-e a mai büntetőjogokban is ez a klasszikus tétel? Lehetséges, hogy a jogalkotói szigor bizonyos esetekben enyhülni látszik? Vagy a szigor nem is valódi szigor?

Hazánkban alapelvei szinten a mai napig a legalitás elve az uralkodó a büntető-eljárásban, de tudjuk azt is, hogy számos elterelési, a büntető utat elkerülő megoldás létezik a modern büntetőjogban, aminek egyenes következménye, hogy nem valamennyi bűncselekmény von maga után felelősségre vonást és büntetést. Az opportunitás elve alapján bevezetett jogintézmények azt a célt szolgálják, hogy a büntető igazságszolgáltatás működőképes maradjon.²⁵ Büntető igazságszolgáltatásunk kevésbé hatékonyan működne nélkülük, hiszen ezek alkalmazása mellett is elhúzódik az eljárás, és ez veszélyezteti a büntetési célok hatékony érvényesülését is. A modern büntetőeljárásokban tehát már nem érvényesülhet töretlenül a minden bűncselekmény miatt, minden elkövető felelősségre vonásának az elve sem, hanem néha célszerűségi és pergazdaságossági tényezők is befolyásolják a hatóságok eseti döntését.

Összességében tehát leszögezhető, hogy a szigorú, példát statuáló bírói ítéletekre bizonyos esetekben kétségtelenül szükség van, hiszen vannak olyan bűnelkövetők és bűncselekmények, melyek a legszigorúbb büntetés kiszabását követelik meg a bírótól, de azért, mert ez a konkrét ügyben így jogos és igazságos. Azonban önmagában a szigor mint alapelv, mint vezéreszme, nem határozhatja meg a bírót a mindennapos büntetés-kiszabási gyakorlatban. Nem lenne ez helyes, és biztosak lehetünk abban, hogy nem felelne meg sem az individualizáció, sem az igazságosság követelményének, és nem utolsósorban nem segítene az így is túlszűfolt börtönpopulációnkon sem. Egyet kell értenünk Nagy Ferencsel, aki szerint az egyoldalúan szigorítást meghirdető büntetőpolitika eleve elhibázott.²⁶

²⁴ NAGY (2001): i. m., 3.

²⁵ A büntető utat elkerülő és az eljárást gyorsító megoldásokról lásd részletesen: PÁPAI-TARR Ágnes: *A büntetőeljárás gyorsításáról*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012, 119–279.

²⁶ NAGY (2001): i. m., 3.

4. A büntetéskiszabás egységesítésére való törekvések

Az egységes jogalkalmazás a jogbiztonság megteremtésének egyik alapvető követelménye. Ez annyit jelent, hogy függetlenül attól, hogy két hasonló veszélyességű elkövető az ország melyik pontján követ el ugyanolyan jogi minőségű bűncselekményt, a különböző bíróságoknak közel ugyanazt a büntetést kell(ene) kiszabniuk. Az elv lényege érthető és támogatható, ennek ellenére azt kell mondanunk, hogy mégsem várható el ugyanolyan büntetés, hiszen a hasonlóságok ellenére minden ügy más és más, és a bírónak a konkrét ügyre vonatkoztatva kell az egyéniesítés követelményét érvényre juttatni. Schultheisz szerint nem igényel bizonyítást, hogy az azonos törvényi tényállást kimerítő cselekmények között nincsen két olyan cselekmény sem, amely adott jellegzetességeit, az elkövető egyéni sajátosságait tekintve egyforma lenne.²⁷ A büntetés pedig csak akkor töltheti be céljait, ha igazodik a konkrét cselekmény jellegzetességeihez.

A jogbiztonságra való törekvés a jogállam egyik fontos feladata, így nem véletlen, hogy a büntetéskiszabás egységesítésének a megteremtése már régóta jelenlévő célkitűzés nemzetközi szinten is. 1964-ben a hágai kongresszuson a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület úgy foglalt állást, hogy kívánatosnak tartaná, hogy a súlyosító, enyhítő körülményekről a büntető törvénykönyvek általános részében történjen rendelkezés.²⁸ Magyarországon az 1843-as Deák-féle javaslat nem taxatív módon, de felsorolta a súlyosító és enyhítő körülményeket. Ezt követően azonban következetesen érvényesül a mai napig az az álláspont büntetőjogunkban, hogy a súlyosító és enyhítő körülmények felsorolása az élethelyzetek sokszínűsége miatt lehetetlen és egyben értelmetlen vállalkozás is lenne.²⁹ Emellett figyelembe kell venni azt is, hogy egy-egy körülmény, amely egyik esetben súlyosítónak tekinthető, más esetekben teljesen közömbös vagy éppen enyhítő hatású. Példaként említhető, hogy vagyon elleni bűncselekménynél az éjszakai elkövetés értékelhető súlyosító körülményként, ugyanakkor egy gondatlan közlekedési bűncselekménynél az éjszakai elkövetés lehet akár teljesen közömbös vagy enyhítő is.³⁰

Az 1990-es évek elején megfogalmazott vezérelv szerint olyan általános büntetéskiszabási tételeket kellene lefektetni, amelyek lehetővé teszik a bíróságok együttműködésével egy, a bírák ítélkezési szabadságát is figyelembe vevő, de állandó büntetéskiszabási politika kialakítását Európában.³¹ Egységes európai szintű büntetéskiszabás előírása, valljuk be, kissé utópisztikusnak tűnik, főleg akkor, ha tudjuk,

²⁷ SCHULTHEISZ Emil: *A büntetés kiszabása*. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1953, 5.

²⁸ FÖLDVÁRI: i. m., 193.

²⁹ KÁDÁR Miklós–KÁLMÁN György: *A büntetőjog általános tanai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 787; GYÖRGYI: i. m., 282; NAGY (2008) i. m., 332; ELEK Balázs: *A büntetés kiszabása*. In: Polt Péter (szerk.): *Új Btk. Kommentár*, 2. kötet Általános Rész, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013, 126; BALOGH Ágnes–TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*. Osiris, Budapest, 2015, 383.

³⁰ Említendő továbbá az az eset is, amikor – a vagyon elleni bűncselekmények körében – az okozott kár nagysága a Btk. értelmező rendelkezései körében meghatározott sáv felső, illetőleg alsó határához közeli. Előbbi súlyosbító, utóbbi enyhítő körülményként értékelhető. MADAI Sándor: *A család büntetőjogi értékelése*. HVG-ORAC, Budapest, 2011, 136–237.

³¹ Bócz Endre: *A büntetéskiszabás és az Európa Tanács*. *Magyar Jog*, 1992/9, 521.

hogy egy-egy országon belül is a különböző földrajzi régiókban lényegesen eltérő büntetéskiszabási gyakorlatok léteznek. Egy egységes európai büntetéskiszabási metódus megvalósítása pedig azért sem tűnik egyszerűnek, mert az európai államok jelentős eltéréseket mutatnak a terminológiában, a szankciórendszerükben, a szankciók meghatározásában és szigorában, illetve a bűnözési struktúrájukban és a bűnözés dinamikájában is. Ami az egyik állam büntetőpolitikájának égető fontosságú és megoldásra váró kérdése, az nem feltétlenül jelent egy másik államban komoly problémát. A büntetőpolitika és a büntetőjog alakulása nagymértékben függ az adott állam jogtörténeti hagyományaitól, büntetőjogi kultúrájától és az aktuális büntéspolitikai célkitűzésektől. Általános elvek és szempontok meghatározása azonban kétségtelenül iránytűként szolgálhat az államoknak ebben az igen összetett kérdésben. Ennek jegyében született meg az R (92) 17. számú Miniszteri Bizottsági Ajánlás a büntetéskiszabás egyöntetűségére.

Az Ajánlás számos általános elvet megfogalmaz az egységes ítélkezés megteremtésének céljával. Deklarálja, hogy kerülni kell a bűncselekmény és a büntetés súlya közötti aránytalanságokat, a szabadságvesztés túlsúlyát a lehetőségekhez képest csökkenteni kell, ezzel szemben törekedni kell a közösségre alapozott szankciók és intézkedések gyakoribb alkalmazására, valamint olyan elterelési lehetőségek bevezetésére, melyek az áldozatok kártalanítását (is) biztosítják.

Ahol ez az alkotmánnyal és a jogrendszer hagyományaival összeegyeztethető, fontolóra vehetők olyan megoldások is, mint „Büntetéskiszabási tájékoztatók” és „Kiindulópontok” megfogalmazása a jogalkalmazók felé. Az Ajánlás szerint a büntetéskiszabási iránymutatásokat vagy törvényhozási úton, vagy felsőbb bírósági határozatként, vagy akár független bizottság által, továbbá miniszteri körlevélként vagy ügyészségi irányelvként lehetne bevezetni.³²

Kimondottan a büntetéskiszabás egységesítésére vonatkozó nemzetközi dokumentumok száma csekély. Alapvetően más témában született nemzetközi dokumentumok azonban tartalmaznak olyan iránymutatásokat, melyek a büntetéskiszabást is alakítják.³³ A büntetéskiszabás egységesítésének igénye az Európai Unió tevékenységi körében is tetten érhető. Az európai büntetőjog mára egy igen dinamikusan fejlődő jogterület,³⁴ melynek köszönhetően az Unió már nem csupán bizonyos magatartások büntetendővé nyilvánítását írhatja elő a tagállamok számára, hanem a kiszabható büntetések fajtáját és mértékét, a büntetések alkalmazásának módját is meghatározhatja. A Tanács először az Euró Hamisításáról Szóló Kerethatározatában élt a büntetések meghatározásának lehetőségével, és előírta, hogy a kerettényállásban megjelölt cselekmények büntetési tételének felső értéke el kell hogy érje a

³² R (92) 17. sz. Ajánlás, Függelék B), A büntetések rendszere, 4. b) pont.

³³ Ilyenek például: R (92) 16. sz. Ajánlás a közösségi szankciók és intézkedések európai szabályairól, R (99) 20. sz. Ajánlás a börtönök túlszűfoltóságáról és a börtönnépesség inflációjáról, R (99) 19. sz. Ajánlás a mediációról büntető ügyekben. R (2000) 22. sz. Ajánlás a közösségi büntetések és intézkedések európai szabályai végrehajtásának fejlesztéséről.

³⁴ KARSAI Krisztina: *Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015, 15–16.

8 év szabadságvesztést.³⁵ Ma az Európai Unió büntetőpolitikájának egyik központi eleme a büntetési tételek harmonizálása, melyet elsősorban irányelvek meghozatalával igyekszik elősegíteni. Az irányelvekben megjelölt értékek a büntetési tételek felső határának a minimumát határozzák meg, mely azt jelenti, hogy a tagállami büntetőjog lehet ennél szigorúbb, de enyhébb biztosan nem.³⁶ Kétségtelen azonban, hogy a büntetési tételek harmonizációján túl továbbra is a tagállami bíróságok döntenek el, hogy a rendelkezésre álló tételkereten belül, az ügy egyedi sajátosságaihoz igazodva, konkrétan milyen büntetést szabnak ki. Az uniós jogközelítésnek nem a szankciók szigorítása az elsődleges célja, hanem az, hogy a különböző tagállami szankciós rendszerek különbözőségeit csökkentse, megakadályozva ezzel a forum shopping lehetőségét is. A büntetési tételek felső határa vonatkozó minimumszabályok természetesen a büntetéskiszabást is befolyásolják.

Érdemes ezenkívül megemlíteni például a Strasbourgi Bíróságnak a büntetőpolitikát és ezen keresztül a büntetéskiszabást is befolyásoló tevékenységét is. Elég csak a Bíróság hazánkat érintő elmarasztaló ítéleteit hivatkozni, különös tekintettel a büntetés-végrehajtási intézeteink túlszűfolttságának tárgyában született Varga és mások kontra Magyarország ügyben 2015. március 10-én nyilvánosságra hozott ítéletét.³⁷ Ebben az ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy a hat kérelmező fogvatartási körülményei sértették az embertelen, megalázó bánásmód az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkében foglalt tilalmát. Egy ilyen pilotítelet szintén alakítja az állam büntetőpolitikáját, egyrésztől kétségtelenül új büntetés-végrehajtási intézetek kialakítására ösztönöz, másrésztől azonban a bírakat is arrafelé tereli, hogy gyakrabban alkalmazzanak a szabadságvesztést helyettesítő alternatív büntetéseket.

A büntetéskiszabás egységesítése tehát egy olyan teljesíthetetlen célkitűzésnek tűnik, amiről tudjuk, hogy el nem érhetjük, törekednünk azonban mégis kell rá. Az egyes ügyek egyedi sajátosságai, a súlyosító és enyhítő körülmények úgyszerint való eltérő nyomatéka, és ráadásul a bíró eltérő szubjektív adottságai a büntetéskiszabás egységesítése ellen ható tényezők. Hiszen nem szabad megfeledkezni arról, hogy a bíró is része a köznapi értelemben vett társadalomnak, és az ítélkező bíró egyénisége, személye szintén megjelenik, és meg is kell, hogy jelenjen az ítélkezési folyamatban. Ha ez nem így lenne, akkor a bíró egyszerű gépként működne, amely betű szerint betartja a törvény előírásait, és mechanikusan alkalmazza a jogot, tekintet nélkül a matematikailag le nem írható tényezőkre. A bíró egyéniségébe beletartozik a bíró világnézete, erkölcsi vagy vallási értékrendje, szakmai tudása és tapasztalata, életbölcssége, emberismerete is.³⁸ Amíg emberek ítélkeznek, addig az

³⁵ LIGETI Katalin: *Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004, 176–178.

³⁶ KARSAI: i. m., 58–59.

³⁷ *Varga és mások kontra Magyarország ügy*, 2015. március 10-i ítélet (ügyszámok: 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 and 64586/13). [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152784#{"item id":\["001-152784"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152784#{) (2017. 01. 08.).

³⁸ Lásd részletesebben: RENDEKI: i. m., 17–18, továbbá FÖLDVÁRI: i. m., 189.

ítéletekben a bíró személyes habitusa, értékrendje is kifejeződhet.³⁹ Így aztán nem véletlen, hogy az egyéniesítés szempontjai, a súlyosító és enyhítő körülményeknek különböző ügyekben történő nyomatéka, bírónként is más és más lehet.

5. Munkamegosztás a büntetéskiszabásban

A bírót a büntetéskiszabás folyamatában láthatóan számos külső hatás éri. Elmentéses érdekeknek és elvárásoknak kell megfelelnie. Ebben az igen összetett és bonyolult jogalkalmazási folyamatban azonban nem szabad a bírót magára hagyni, szüksége van a törvény által deklarált alapelvekre, bizonyos támpontokra, hogy milyen szempontokat, tényezőket vegyen figyelembe a szankció meghatározása során. A büntetéskiszabás egyik jelentős elméleti kérdése az, hogy mekkora szerep jut a törvényhozónak és a bírónak, vagyis milyen arányban oszlik meg közöttük a büntetéskiszabás feladata. A magyar büntetőjog szankciórendszere relatíve határozott, melynek történeti gyökerei már az 1843-as Deák-féle anyagi jogi javaslatig nyúlnak vissza. A relatíve határozott szankciórendszer a feladat megosztását jelenti a törvényhozó és a jogalkalmazó között. A jogalkotó meghatározza az egyes bűncselekményekre alkalmazandó szankció nemét és mértékét, illetve mértékének alsó és felső határát. E két határ, a büntetési tételkeret között fogja a jogalkalmazó meggyőződése szerint, egyéniesíteni a büntetést.

A bűncselekmény és a bűnelkövető absztrakt értékelése a törvényhozó feladata, melyet a Különös részi büntetési tételekkel határoz meg. Ennek megfelelően a büntetési tételek kifejezik, hogy a jogalkotó milyen jelentőséget tulajdonít az egyes jogtárgyaknak, ugyanakkor általános differenciálás lehet a bűnösség alakzatához igazodva, de az elkövetés tipikus módjai, vagy akár az elkövető személyisége is lehetőséget teremt a jogalkotó számára a folyamatosan változó körülmények értékelésére. Ebből következően az általános esethez képest már a jogalkotó is megállapít bizonyos különleges eseteket, melyek gyakran fordulnak elő, és amelyek súlyosabb vagy éppen enyhébb büntetőjogi megítélés alá kell hogy essenek. Amikor a jogalkotó az alapesethez képest minősített vagy privilegizált eseteket határoz meg, már maga is egyéniesít. Ezt nevezzük törvényi individualizációnak.⁴⁰

A bíró a büntetéskiszabás körében a jogalkotó általános értékelését konkretizálja. A törvényhozó a büntetés kiszabása terén jóval nagyobb önállóságot, szélesebb mérlegelési lehetőséget biztosít a bírónak, mint a cselekmény minősítésénél. A kérdés azonban az, hogy milyen mértékű legyen ez a bírónak engedélyezett önállóság? Már az 1900-as évek elején Halász Zoltán megfogalmazta, hogy *„a büntetőjog tudomány egyik legfontosabb kérdése, hogy mekkora bizalommal viseltessék a törvény az őt alkalmazni hivatott bíróval szemben”*.⁴¹ Ahogy arra Földvári találóan rámutat, a *„nagyobb bizalomnak éppúgy megvannak a maga veszélyei és előnyei, mint a ki-*

³⁹ ELEK Balázs: A bíró büntetéskiszabási szemléletének jogalkotói alakítása. *Kriminológiai Közlemények*, 2010/70, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 21.

⁴⁰ BÉKÉS Imre: *A magyar büntetőjog kézikönyve I. Általános Rész*. Budapest, 1963, 244.

⁴¹ HALÁSZ Zoltán: *Büntetéskiszabási kérdések*. Budapest, 1910, 5.

sebb szabadság biztosításának a jó és rossz oldalai".⁴² A nagyobb törvényi kötöttség kétségtelenül egységesebb bírói gyakorlatot fog eredményezni, de az egyéni mérlegelés lehetőségének kizárása szükségképpen igazságtalanságokat von maga után.

Nem jó megoldás, ha a bíró korlátok nélkül dönthet, ha nincsenek támpontjai a büntetéskiszabáshoz, hiszen ebben az esetben az egységes jogalkalmazás lehetősége, már csak a bírák eltérő személyisége miatt is kizárt, és teret enged a bírói önkénynek. A másik véglet is kerülendő, amikor a bíró egyszerű végrehajtó szerepbe kényszerül. A büntetőjogot nem lehet gépiesen alkalmazni, hiszen a büntetéskiszabás során érvényesülnie kell olyan absztrakt alapelveknek, mint az individualizáció és a humanitás elve, vagyis nem szabad megfelelni az ügyek sajátos, egyedi körülményeiről, és arról sem, hogy a bűnelkövető is ember. Néha azonban ez a szükséges, ám kényes egyensúly megbomlani látszik, és a jogalkotó a jogalkalmazás mezejére téved, vagy éppen a bíró kényszerül egyébként a jogalkotásra tartozó döntések meghozatalára.

A jogalkotó kétségtelenül nemcsak általános szempontokat állapíthat meg a jogalkalmazó számára. Közismert tény, hogy az ítélkezési gyakorlat egységességének és bizonyos büntetőpolitikai célkitűzések megvalósításának ragyogó eszköze, amikor a jogalkotó konkrét büntetéskiszabási szabályt állapít meg a bíró számára, a bírói szabad mérlegelést ezzel korlátozva. Az alkotmányosan elismerhető büntetési célokból nem következik, hogy a törvény a büntetéskiszabás köréből ne írhatna elő orientáló jellegű vagy éppen kötelezően alkalmazandó szabályokat. Ennek azonban egyetlen korlátja, hogy alkotmányosan igazolható cél érdekében történjen, és tiszteltben kell tartani az Alaptörvényben kifejezetten szereplő büntetőjogi garanciákat is.⁴³

Hatályos jogunkból egy ékes példája annak, amikor a jogalkotó a jogalkalmazó szerepkörébe lép, a már több ízben említett és részletesen elemzett középértékes büntetéskiszabás. E helyütt csupán arra hívom fel a figyelmet, hogy a jogintézménnyel kapcsolatos alkotmányossági aggály, hogy sérti a bírói függetlenség elvét, hiszen korlátozza a bírót szabad mérlegelési jogának gyakorlásában. Az Alkotmánybíróság azonban kifejtette, hogy a szabadságvesztés mértékének megállapításához előírt középérték csupán irányadó, egy viszonyítási alapot ad a bíróság számára, és nem eredményez olyan áthághatatlan kötelezettséget, mely a bírói függetlenséget vagy a kegyetlen, embertelen, megalázó büntetés tilalmának alkotmányos elvét sértené.⁴⁴ A középértékes büntetéskiszabás biztosan nem alaptörvény-ellenes, de kétségtelenül nagyobb munkaterhet jelent, hogy a bíróságok meggyőző okfejtéssel támasszák alá az indokolásban a középértéktől való eltérés okát. Kérdés csupán, hogy erre a nagyobb munkateherre feltétlenül szüksége van-e az egyébként is akták tömegével küzdő bírói karnak? Illetve kérdéses, hogy az enyhe büntetéskiszabási gyakorlat olyan jogpolitikai érv-e, melynek oltárán a szabad bírói mérlegelés gond nélkül feláldozható?

⁴² FÖLDVÁRI: i. m., 191.

⁴³ Lásd többek között a 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, ABH 2014, 642.

⁴⁴ 13/2002. (III. 20) AB határozat, ABH 2002, 85.

Hatályos jogunkból egy másik hasonló eset, amikor kvázi a törvényalkotó kiszabja a bíró helyett a büntetést, a „három csapásként” ismertté vált jogintézményünk.⁴⁵ A három csapás célja, ami az erőszakos többszörös visszaesőkkel szembeni szigorúbb fellépést illeti, alkotmányosan egészen biztosan igazolható. A jogintézmény szabályrendszere és eszközei már nem feltétlenül kellően kidolgozottak, és nem feltétlenül felelnek meg a jogbiztonság követelményének, és egyértelműen sértik a bírói függetlenség követelményét. Az élethelyzetek sokszínűsége megköveteli, hogy bízzuk a bíró bölcs belátására, tapasztalatára, hogy kivel szemben és mikor alkalmaz tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést. Ráadásul a három csapással, és a már időközben alaptörvény-ellenessé nyilvánított halmazati három csapással,⁴⁶ a jogalkotó a középértékes büntetéskiszabásnál jóval messzebb merészkedett. Míg a középérték csak orientáló, és attól a bíróság eltérhet, addig a három csapás olyan helyzet elé állította a bírót, hogy bizonyos esetekben mérlegelést nem tűrően alkalmazniuk kell(ett) a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést. Anélkül, hogy megkérdőjelezném a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés létjogosultságát hatályos büntetőjogi szankciórendszerünkben, fel kell tenni a kérdést, hogy vajon megengedhető-e a büntetőjogban egy olyan szabály lefektetése a jogalkotó részéről, amely az ügy egyedi körülményeinek a figyelembevételével, a legsúlyosabb szankció kiszabására kötelezi a bírót, mindezt ad absurdum, akár járásbírói hatáskörbe utalva?

A mérlegelést nem tűrően alkalmazandó életfogytig tartó szabadságvesztés egy abszolút módon meghatározott büntetést jelent, ami lényegileg súlyosan sérti a bírói függetlenséget és ellentétes a relatíve határozott szankciórendszerünk követelményével. Egy 2014 februárjában készült ombudsmani jelentés szerint a három csapás erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó része nem teszi lehetővé a bünteté-

⁴⁵ A három csapás az erőszakos többszörös visszaeső kategóriáját és a velük szemben való igen szigorú büntetőjogi válasz lehetőségét teremtette meg büntetőjogunkban. Erőszakos többszörös visszaeső az a többszörös visszaeső, aki mindhárom alkalommal személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el. A személy elleni erőszakos bűncselekmények körét a Btk. Záró Rész 459. § 26. pontja kimerítően felsorolja. Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben a Btk. szigorú büntetéskiszabási szabályokat állapít meg. Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felelt meg a felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni. Ráadásul a Btk. 44. § (2) bekezdés a) pontja értelmében, az erőszakos többszörös visszaeső vonatkozásában az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bírónak kötelezően ki kell zárni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét.

⁴⁶ A 23/2014. (VII. 15.) AB határozattal alkotmányellenesnek mondta ki a halmazati három csapást. A megsemmisített törvényszöveg a következő volt: „Ha a bűnhalmazatban levő bűncselekmények közül legalább három különböző időpontokban elkövetett befejezett személy elleni erőszakos bűncselekmény, a (2) bekezdés szerinti büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felelt meg a felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a bűnhalmazatban levő bűncselekmények bármelyike életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.” Az Alkotmánybíróság ezzel nem az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó három csapás fölött tört azonban pálcát, hanem csupán a halmazati három csapás szabályait vizsgálta, és csak ennek mondta ki az alaptörvény-ellenességét. Lásd részletesen PÁPAI-TARR Ágnes: A büntetéskiszabás röögő útjain. *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, 15/2, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2014, 123–141.

sek egyéniesítését, sérti a bírói szabad mérlegelést, ezért sérti a hatalommegosztás alkotmányos elvét. A jelentés felhívja a figyelmet, hogy a hatalommegosztás elve „akkor érvényesülne, ha a bíró a Btk. »három csapás« szabályainak alkalmazása során lehetőséget kapna a büntetés egyéniesítésére például azáltal, hogy a jogalkotó az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását a »három csapás«-os ügyekben nem kötelező jelleggel, hanem csak alternatív lehetőségként tenné lehetővé”.⁴⁷ Jelen esetben – a kemény kéz büntetőpolitikájának köntösébe bújtatva – a jogalkotó és a jogalkalmazó közötti kényes egyensúly, úgy tűnik, hogy rossz irányba kezd eltolódni.

Tovább folytathatjuk azonban az előbbi felsorolást, és abszolút bünteteskiszabási szabályként aposztrofálhatjuk azt, amikor a bírónak járművezetés ittas, továbbá bódult állapotban bűncselekmények esetén, kötelezően alkalmaznia kell a járművezetéstől eltiltás büntetést. A bíró ettől csakis különös méltánylást érdemlő esetben tekinthet el, s a jogalkotó ezt a „nagylelkű” kedvezményt is kizárólag a szakma határozott és egyöntetű tiltakozó fellépésének köszönhetően tette.⁴⁸ Persze mondhatnánk, hogy a járművezetéstől eltiltás súlya nem mérhető a kötelező életfogytig tartó szabadságvesztés súlyához, de egyéni élethelyzetektől függően lehetséges, hogy valakinek a járművezetői engedély a megélhetéséhez vagy a mindennapi életvitelének folytatásához nélkülözhetetlen. Nem lenne célszerűbb a bíró belátására bízni, hogy az eset körülményeit mérlegelve maga döntsön? Semmiképp nem helyeselhető, hogy egy indokolatlan büntetőpolitikai döntés, néha igen kínos szituációt generálva, szakmailag nem kellően alátámasztott, a bírói meggyőződéssel ellentétes döntés meghozatalára kényszeríti a bírókat.

Összességében elmondható, hogy nem helyeselhető, ha akár a jogalkotó, akár a jogalkalmazó átlépi a helyes egyensúlyból fakadó kompetenciahatárokat. A jogalkotó nem tévedhet a jogalkalmazói szerepkörbe, és nem szabhat ki konkrét büntetést, mert ez nem az ő kompetenciája. A bíró kíváncsi mozgásterének a csökkentése a bíró döntésével szembeni bizalmatlanságot támasztja alá. Ugyanakkor a bíróság sem alkothat jogot a jogegységesítés köntösébe bújtatva, mert kétségtelenül ez nem az ő feladata. A relatíve határozott szankciórendszer lényege a bünteteskiszabási feladatok megosztása a törvényhozó és a bíróság között. Horváth Tibor azonban figyelmeztet, hogy ennek az elvi tételnek a szem előtt tartása mellett sem egyszerű a helyes arányok megtalálása a büntetési keretek kötelező határai és a bíróság szabad mérlegelési területe között.⁴⁹ A törvényhozó adhat támpontokat és meghatározhat, sőt meg is kell határoznia elveket, hiszen a jogbiztonság érdekében a bírónak szüksége van segítségre és megfelelő kapaszkodókra. Azonban a bírói függetlenség biztosítása és alkotmányossági elvek szem előtt tartása, a jogalkotónak is szab bizonyos határokat. Hibás, indokolatlan lépés tehát büntetőpolitikai célkitűzésekkel felvértezve, abszolút bünteteskiszabási szabályok előírása. Bár sokszor a kompetenciahatárok egyensúlyának megtalálása lehetetlennek tűnik, és a gyakorlatban

⁴⁷ Az alapvető jogok biztosa AJB-5138/2013 számú jelentése.

⁴⁸ Lásd Tóth Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél. *Magyar Jog*, 2013/9, 525–534, 21. lábjegyzet.

⁴⁹ HORVÁTH Tibor: A bünteteskiszabás jogi és kriminálpolitikai problémái Magyarországon. *Jogtudományi Közlemény*, 1981/1, 24.

valóban igen nehéz feladat, véleményem szerint mégis törekedni kell rá, hogy az elméletben kimunkált és lefektetett elvek a gyakorlati életben is minél teljesebben megvalósulhassanak. Ez a garanciája ugyanis a nemcsak törvényes, de igazságos büntető ítéletek meghozatalának.

Abstract

Sentencing is connected to the trial stage of the criminal procedure; more precisely, it takes place at its end. Judges fulfil only a part, and not even the hardest one, of their duty by establishing criminal liability as a result of the evidentiary procedure. Sentencing is a rather complex and complicated process. Judges face a lot of expectations: they often have to reconcile contradictory expectations with each other in order to impose a satisfactory sentence for the parties. The process of sentencing has received intense criticism. Sometimes judges are accused of imposing unduly lenient sentences or criticized for too severe punishments.

Another problem is presented by the fact that different sentences are passed for crimes of the same sort at different courts in the country. Sentencing thus raises many theoretical questions that I seek to answer in the study.